

Vrienden van het
Koninklijk Nederlands
Instituut te Rome

Nieuws

NIEUWS VAN HET BESTUUR

Beste Vrienden,

In deze tweede nieuwsbrief van het jaar kijken we terug en werpen we een blik vooruit op wat nog komen gaat. Als Stichting kunnen we terugkijken op een leuke en inspirerende Vriendendag in het Rijksmuseum van Oudheden in april: de presentaties door bursalen, waarin zij kort over hun onderzoek in Rome vertelden, smaakten zeker naar meer.

Al weten we nu nog niet waar de volgende Vriendendag zal plaatsvinden, de datum is inmiddels bekend: zaterdag 21 april 2018 - en we weten ook dat op die dag de winnaar van de Van Woudenberg dissertatieprijs bekend zal worden gemaakt. Elders in de nieuwsbrief kunt u meer over deze prijs lezen, die elke twee jaar wordt toegekend voor een zich onderscheidend proefschrift dat (deels) aan het KNIR is geschreven.

Elk najaar organiseren de Vrienden ook een rondleiding ergens in Nederland. Dit jaar brengt die ons naar Castellum Hoge Woerd in Utrecht, waar sinds twee jaar het meest complete Romeinse schipswrak ten noorden van de Alpen te zien is. In deze nieuwsbrief kunt u lezen hoe u zich opgeeft voor deze rondleiding op zaterdagmiddag 18 november.

Verder leest u in deze nieuwsbrief de ervaringen van twee jonge Nederlandse onderzoekers die langere tijd in Rome verblijven; en ziet u via foto's van een oud Rome-ganger hoe de stad erbij lag aan de vooravond van de grote opknopbeurt voor *Italia Novanta*, het WK van 1990. Tot slot nog een bestuurlijke mededeling: we nemen afscheid van onze secretaris Jetze Touber, die wordt opgevolgd door Charlotte van Emstede. Dank Jetze voor je inzet de afgelopen jaren!

En tot slot, als knipoog naar het pas verschenen boek van Arthur Weststeijn, getiteld *Nederlanders in Rome*, hiernaast een aantal zoekplaatjes. Namens het bestuur, graag tot ziens op Castellum de Hoge Woerd.

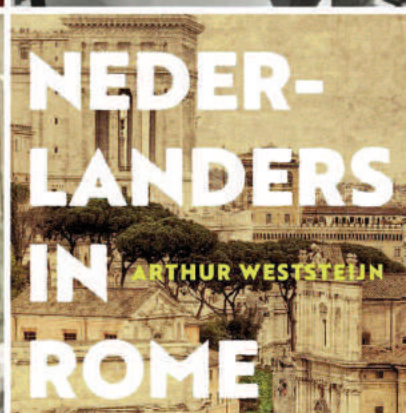
Minou Schraven

Schrijf deze datum vast in uw agenda:

NAJAARSACTIVITEIT

zaterdag 18 november 2017

Nadere informatie in deze Nieuwsbrief

Stichting Vrienden van het Koninklijk Nederlands Instituut te Rome

Secretaris: Charlotte van Emstede | Vondelstraat 123 | 2513 ER Den Haag | T: 06-16612068 | E: cvanemstede@hotmail.com

Penningmeester: M.S.M. Kolk | E: miriam.kolk@gmail.com

Ledenadministratie: T.C.A. de Haas | E: vrienden.knir leden@gmail.com

IBAN: NL18INGB0001587683 BIC: INGBNL2A t.n.v. St. Vrienden van het Nederlands Instituut te Rome

Heeft u uw bijdrage al overgemaakt?

Helaas hebben we nog niet van alle Vrienden een bijdrage mogen ontvangen voor 2017. Zoals u weet worden de activiteiten van de Stichting mogelijk gemaakt door Uw jaarlijkse bijdragen en we hopen dan ook dat u, als u nog niet betaald heeft, uw bijdrage voor dit jaar zo spoedig mogelijk wilt overmaken op rekening:

NL18INGB0001587683 (BIC: INGBNL2A)

**t.n.v. Stichting Vrienden van het
Koninklijk Nederlands Instituut te Rome**

De minimum bijdrage bedraagt € 25 voor volwassenen en € 35 voor echtparen of samenwonenden. Voor studenten geldt het aangepaste tarief van €17,50 per jaar.

Hartelijk dank!

P.S. Twijfelt u of u uw bijdrage al heeft overgemaakt? Neemt u gerust even contact op via: vrienden.knir leden@gmail.com. Als u een periodieke incasso instelt hoeft u zich nooit meer af te vragen of u uw bijdrage al heeft overgemaakt!

VAN WOUDENBERG DISSERTATIEPRIJS 2018

Op 21 april 2018 zal de Stichting Vrienden van het KNIR voor de derde keer de Van Woudenberg Dissertatieprijs uitreiken. De prijs is vernoemd naar Gerda van Woudenberg, vertaalster en docente Nederlandse Taal- en Letterkunde aan de Universiteit van Rome La Sapienza. Bij haar overlijden liet zij de stichting een aanzienlijk geldbedrag na. De Van Woudenberg Dissertatieprijs wordt bekostigd uit de opbrengst van dit legaat.

De Van Woudenberg Dissertatieprijs wordt eens in de twee jaar uitgereikt door de Stichting Vrienden van het KNIR aan het beste Nederlandse proefschrift op het gebied van Italië-studies. De prijs is niet gebonden aan een specifieke discipline. De onderzoeksprestatie mag zijn geleverd op het vlak van Oude Geschiedenis, Italiaanse Taal en Cultuur, Kunstgeschiedenis, Klassieke Talen en Archeologie, maar ook binnen aanverwante disciplines in de geesteswetenschappen en sociale wetenschappen.

De prijs is bedoeld om een recent gepromoveerde onderzoeker te belonen voor de inspirerende manier waarop hij of zij een verblijf aan het KNIR heeft benut voor zijn of haar promotieonderzoek. Evenals met de overige KNIR-beurzen en -stipendia, willen het KNIR en de Stichting Vrienden van het KNIR met de Van Woudenberg Dissertatieprijs jonge wetenschappers op weg helpen met de start van hun wetenschappelijke carrière.

In 2014 werd de prijs toegekend aan dr. Han Lamers voor zijn dissertatie *Reinventing the Ancient Greeks: The self-representation of Byzantine scholars in Renaissance Italy*. Dr. Eva Mol ontving de prijs in 2016 voor haar dissertatie *Egypt in material and mind: the use and perception of Aegyptiaca in Roman domestic contexts of Pompeii*. De officiële oproep voor inzendingen volgt dit najaar. Op de eerstvolgende Vriendendag, 21 april 2018, wordt de winnaar bekendgemaakt.

Gerda van Woudenberg neemt in 1961 de Martinus Nijhoffprijs in ontvangst

ROMEINSE UTOPIE

Voor haar proefschrift over dominicaanse geschiedschrijving verbleef historica Anne Huijbers al regelmatig aan het KNIR. Dankzij een Rubicon beurs van de NWO doet ze nu onderzoek naar de vijf laatste keizerkroningen in Rome (1312-1452) aan de École Française de Rome.

Par tibi, Roma, nihil, cum sis prope tota ruina

'Niets, Rome, is aan jou gelijk, zelfs nu je bijna geheel vervallen bent.'

Urbs felix si vel dominis urbs illa careret, vel dominis esset turpe carere fide!

'Gelukkige stad, als ze verlost zou zijn van haar bestuurders, of als haar bestuurders vrij zouden zijn van schandelijk bedrog.'

Anne Huijbers has a dream...

Deze woorden, geschreven aan het begin van de twaalfde eeuw door de dichter en Rome-reiziger Hildebert van Lavardin, lijken in 2017 actueel. U zult de berichten hebben gelezen. De beloftes en de neergang van Raggi. De strijd tegen de *Mafia capitale*. De lekkende waterleidingen en de waterrantsoen-dreiging. Het rondslingerende afval dat een everzwijnenplaag heeft veroorzaakt, met de dood van een scootrijder tot gevolg.

Sinds een jaar woon ik in Rome. Een lang gekoesterde droom is in vervulling gegaan: eindelijk elke dag bij mijn lief. Maar de nabijheid doet ook pijn: ik kan mijn ogen niet meer sluiten voor haar problemen, mijn oren niet bedekken voor de klaagzangen aan haar gericht. De Romein, gedesillusioneerd door jaren van corruptie, zorgt voor zijn eigen clan. Maar wie o wie neemt het op voor de *res publica*, het gemeenschappelijk belang?

Ik heb een droom. Een visie van een toekomstbestendig en schoon Rome met een werkend openbaar vervoer en meer ruimte voor niet-gemotoriseerd verkeer. Rome heeft werkelijk schitterende parken: hoe mooi zou het zijn als deze met veilige fietspaden aan elkaar verbonden zouden worden? En waarom moet een voetganger altijd zo lang wachten voor een rood stoplicht, terwijl de vervuilende auto's minutenlang voorbij scheuren?

Maar ik mag niet klagen. Met mijn Rubiconbeurs behoor ik tot een bevoorrechte klasse van internationale academici. Ik woon binnen de muren en kan fietsen naar mijn werk. De realiteit van de meeste Romeinse leeftijdgenoten is anders. Niet alleen omdat de fiets als vervoersmiddel nog niet omarmd is, maar vooral omdat er nauwelijks (fatsoenlijk betaald) werk is en velen na hun studie bij pap en mam moeten aankloppen – als ze niet hun geluk beproeven in het buitenland.

Nog een jaar staat mijn bureau in het Palazzo Farnese en dit zal waarschijnlijk de meest bijzondere werkplek blijven die ik ooit heb bemachtigd. Alleen al de tocht erheen vervult me elke dag met geluk. Vanuit Testaccio doorkruis ik Trastevere of ik neem het fietspad onder langs de Tiber, voorbij het Tibereiland tot de Ponte Sisto, waar ik mijn trouwe import-*Gazelle* stijl de trappen omhoog duw. Ik steek de autovrije brug over en ga de Via Giulia in. Afgewisseld met bezoeken aan de Vaticaanse bibliotheek (fietsend langs de Zwitserse garde) is dit een dagelijksheid die ik soms moeilijk kan bevatten.

Rome heeft de capaciteit om alles wat ergerlijk is te compenseren door een schoonheid die zijn gelijke niet kent. De sporen van Rome's geschiedenis werken bedwelmend. En als je daarnaast kunt genieten van lekker weer, goede koffie, *tonnarelli cacio e pepe* en de heerlijke Romeinse praatjes, dan lijken gaten in de wegen en bussen die niet komen slechts kleine smetten op een verder idyllisch bestaan.

Anne Huijbers

HET KNIR SCRIPTIELAB TUSSEN CURSUS EN ONDERZOEKSVERBLIJF

Het afgelopen najaar is er een nieuw initiatief van start gegaan op het KNIR, speciaal voor Masterstudenten – het **SCRIPTIELAB**. Het Scriptielab houdt het midden tussen een onderzoeksbeurs en een cursus; enerzijds verblijven studenten wat langer dan normaal in Rome en zij werken bovendien aan hun eigen project, maar tegelijkertijd is het een traject waar meer begeleiding en meer groepsdynamiek in zit. Het plan om dit te doen is ontstaan vanuit de ontwikkelingen die in de meeste MA opleidingen in Nederland de afgelopen jaren hebben geleid tot een meer intensieve begeleiding van de scriptie. Doel daarvan is dat studenten er beter in slagen om het proces van onderzoek, ordenen en schrijven te organiseren. Bovendien was onze ervaring in Rome dat de deadline voor een normale beursaanvraag – 15 november – plus de eis van een goed uitgewerkt onderzoeksvoorstel niet meer overeenkomt met de organisatie van het academische jaar. In november hebben studenten meestal nog geen vastomlijnd idee van hun scriptieonderwerp, en hebben dus te weinig uitgekristalliseerde plannen voor een onderzoeksverblijf in Rome.

Redenerend vanuit die veranderde voorwaarden is in het voorjaar van 2017 het Scriptielab ingesteld. Doel ervan was een kleine groep MA studenten, van verschillende disciplines, te begeleiden in het schrijven van hun scriptie waarbij niet alleen de inhoud maar ook het proces centraal zou komen te staan, zoals het reflecteren op de stand van wetenschap in hun vakgebied en het ontwikkelen van een duidelijke argumentatieve lijn. Daarnaast opent het voor het KNIR ook extra mogelijkheid tot interdisciplinaire uitwisseling, aangezien studenten uit verschillende vakgebieden tegelijk aan hun scriptie werken.

Met het Scriptielab wordt de deelnemende studenten de mogelijkheid geboden om in Rome een scriptievoorstel uit te werken, bronnen- en literatuuronderzoek te doen en met KNIR-stafleden en *peers* de vorderingen van het scriptieonderzoek te bespreken. Tijdens verschillende sessies werken de deelnemers actief aan hun onderzoeksvoorstel en een eerste opzet van hun scriptie. Hoe formuleer je een werkbare vraagstelling? Hoe overtuig je de lezer van de wetenschappelijke meerwaarde van je onderzoek ten opzichte van de bestaande literatuur? Welke bronnen kun je raadplegen en hoe ga je ze te lijf? Hoe kun je effectief gebruik maken van relevante theorievorming? Aan de hand van het eigen onderzoek, maar ook aan de hand van dat van hun medestudenten wordt studenten geleerd om in strategische aansluiting op de 'state of the art' van een bepaald onderzoeksveld een eigen masteronderzoek op te zetten en uit te werken. De stafleden van het KNIR spelen nadrukkelijk *geen* rol in de beoordeling van de scriptie, maar creëren een inspirerende onderzoeksomgeving waarbinnen deelnemers onderling ideeën uitwisselen.

De eerste groep van vier studenten die het Scriptielab in het afgelopen voorjaar hebben gedaan kwamen inderdaad uit verschillende richtingen: twee archeologen, een cultuurhistoricus, en een rechtshistoricus. Die breedte maakte ook dat verschillende stappen in het proces voor de studenten van wisselende relevantie waren; zo was bijvoorbeeld de stand van wetenschap voor de ene opleiding een zwaarder wegend element in de scriptie dan bij de andere opleiding. De discussies met de studenten, en hun presentaties, bleken echter voor alle deelnemers van

waarde en dat aspect zal dan ook in het vervolg meer worden ingezet. Daarbij was juist de diversiteit aan disciplines die maakte dat studenten elkaar kritischer konden benaderen over kwesties als methodologie en bronnengebruik, en over het nut van een *status questionis*. Wat daarnaast speelde was dat niet alle studenten exact dezelfde periode konden blijven; dat hing samen met verschillende semesterindelingen. Het maakte dat niet alle studenten dezelfde ontwikkeling doormaakten tijdens het proces van formuleren en ontwikkelen van hun scriptieopzet en de uitwerking daarvan.

Uit de evaluatie bleek de meerwaarde van het Scriptielab, maar ook de desiderata van zowel de studenten als van de KNIR-staf zelf, hetgeen heeft geleid tot een verdere aanscherping van het programma en de doelstellingen. In ieder geval zal het synchroon laten lopen van het verblijf van alle deelnemers strikter worden aangehouden, zodat de studenten gezamenlijk de verschillende stappen doorlopen op weg naar een relevante, goed uitwerkte en leesbare scriptie. Net zo belangrijk is het feit dat vrijwel alle studenten tijdens hun periode op het KNIR ook buiten onze deuren op onderzoek uitgingen voor hun scriptie, in bibliotheken, archieven en archeologische locaties. De verbinding met de stad en haar historische rijkdom werd dus, ondanks de meer gestructureerde en procesmatige benadering, zeker niet veronachtzaamd!

Arnold Witte

TED MEIJER STIPENDIUM HERFST 2017

In de herfst van 1661 besteede de Duitse Jezuïet Athanasius Kircher (1602-1680) zijn paard en trok Rome uit, de provincie Latium (dat min of meer samenvalt met het huidige Lazio) in. Kircher bracht het grootste deel van zijn leven in de Eeuwige stad door, als onderzoeker, docent en museumdirecteur aan het Jezuïetencollege. Hij schreef en las in 15 talen, en was gefascineerd door de oudheid – hetzij de Egyptische, Etruskische, Griekse of Romeinse.

Villa Adriana in Tivoli zoals het bezocht werd door Athanasius Kircher in de jaren 60 van de 17 eeuw

Martje de Vries reisde per fiets af naar Mentorella, waar het Hart van Athanasius Kircher begraven ligt

Van 1661 tot 1669 trok Kircher er iedere herfst te voet en te paard op uit om het ommeland van Rome te verkennen. Rome zelf was volgens hem reeds het onderwerp van vele antiquarische studies, maar haar 'verborgen' (cf. *latere*) ommeland vormde daarmee een sterk contrast. Aan de hand van teksten van antieke auteurs ging Kircher daarom in Latium op zoek naar monumenten die een eeuwige herinnering verdienden (*aeterna memoria digna monumenta*).

De resultaten van dit langdurige onderzoeksproject publiceerde hij in zijn parallelle oude en nieuwe beschrijving van Latium: *Latium. Id est nova et parallela Latii tum veteris tum novi descriptio* (Amsterdam, 1671). In tegenstelling tot eerdere chorografische studies van Italië door Flavio Biondo en Philip Clüver, was Kirchers beschrijving van het gebied niet louter op basis van tekstuele bronnen, maar tevens *κατὰ αὐτοψίαν*: op basis van eigen waarnemingen. Zijn studie is daardoor niet alleen rijk aan illustraties, maar is ook op tekstueel niveau veel gedetailleerder, uitgebreider en voorzien van Kirchers eigen observaties en metingen ter plaatse, geheel in lijn met de empirische benaderingswijze die de wetenschappelijke traditie in de zeventiende eeuw kenmerkt. Kirchers *Latium* is echter niet alleen een product en afspiegeling van ontwikkelingen in de wetenschapstraditie: zijn presentaties en interpretaties van oudheden geven tevens een inzicht in de religieuze, sociale en politieke context van het zeventiende-eeuwse Rome en Europa.

Sinds 2015 werk ik als promovenda in Nijmegen aan een onderzoek dat zich richt op de bestudering en receptie van het klassieke erfgoed in de zeventiende eeuw, en de manieren waarop antieke tekstuele en materiële bronnen gepresenteerd en geïnterpreteerd werden, met Athanasius Kircher en zijn *Latium* als centrale focus.

Geheel in lijn met Kirchers gewoonte zal ik dit jaar de herfst wijden aan onderzoek en reizen in het Romeinse platteland. In Rome zal ik onder meer Kirchers uitvoerige correspondentie in de Jezuitenarchieven en in het Vaticaan te bestuderen, en met enkele Kircher-deskundigen in Rome contact leggen. In de weekenden zal ik de plekken die Kircher te voet en te paard bereikte en beschreef in zijn *Latium* zelf ook bezoeken. Afgelopen zomer nam ik op die tochten alvast een voorproefje met de fiets, en bereikte ik onder meer Mentorella, het heiligdom op ca. 1200m hoogte dat Kircher tijdens zijn tochten ontdekte en liet restaureren, en waar zijn hart begraven ligt.

Martje de Vries

ROME ERVARINGEN VAN 35 JAAR GELEDEN

Tussen al de verslagen en belevenissen van recente Rome-gangers is het wellicht ook aardig eens stil te staan bij ervaringen wat verder terug in de tijd. Hoewel we daartoe honderden jaren terug in de tijd zouden kunnen, is een terugblik naar een Romeverblijf binnen mensenheugenis misschien wel zo leuk. Dat brengt bevreemding maar zeker ook herkenning met zich mee. Tussen 1977 en 1984 bezocht Tjeerd Pot (1923-2006), tandarts in ruste en enthousiast amateurarcheoloog elk jaar voor enkele maanden de Eeuwige Stad. Bij zijn overlijden erfde ik zijn Rome-archief en put daar nu uit voor wat foto's van een stad die herkenbaar is maar toch ook zo anders!

Tjeerd was een specialist op het gebied van de paleo-odontologie, de wetenschap die zich bezig houdt met oude tanden en kiezen. Dat specialisme bracht hem in 1977 voor het eerst naar Rome voor een congres van de 'International Association for Dental Research'. De toen vluchtige kennismaking met Rome resulteerde in veelvuldige bezoeken. In 1981 kreeg hij de uitnodiging om indien mogelijk iets verstandigs te zeggen over een handjevol heel oude kiezen en tanden, in feite alleen maar glazuurkapjes, die bij opgravingen in Satricum werden gevonden. Omdat hij dat bij uitstek kon, resulteerde dit verzoek in de deelname aan de opgravingen aldaar in de jaren 1982, 83 en 84. In 1983 en 84 werkte hij in de maanden mei, juni en juli op het KNIR om daar in de kelder de opgravingsdocumentatie te ordenen. Logeren deed hij echter aan de Via Appia, in de Villa Massenzia van het Bryn Mawr College. De dagelijkse gang van de Via Appia naar het instituut gecombineerd met Tjeerds inherente nieuwsgierigheid naar de medemens en zeker de Romeinse bracht een veelvoud aan observaties en bespiegelingen met zich mee die hij op schrift stelde in zijn 'Romelarijen'.

Hierbij wat van zijn foto's van een stad waarin; auto's in nog hogere mate het stadsbeeld bepaalden dan vandaag, zigeuners nog in bonte grootse jurken liepen en gevels nog grauw van de luchtvervuiling waren. Ook het KNIR figureert; vondsten uit Satricum in een ingebouwde vitrine in de deuropening naar de bibliotheek, en de tuin die eigenlijk onveranderd is.

Maarten van Deventer

Heeft u leuke Romeinse foto's uit een al dan niet zwart wit verleden die de moeite van het delen waard zijn? Laat het ons weten!

Rome door de lens van Tjeerd Pot

Vrienden van het
Koninklijk Nederlands
Instituut te Rome

ZATERDAG 18 NOVEMBER 2017 15.00-18.00

NAJAARSACTIVITEIT

BEZOEK AAN CASTELLUM DE HOGE WOERD EN HET BEST BEWAARDE ROMEINSE SCHIP VAN NEDERLAND

De provincie Utrecht heeft op archeologisch gebied veel te bieden. In het najaar van 2014 hebben de Vrienden een archeologische ontdekkingsstocht onder het Domplein in Utrecht gemaakt. Dit jaar bieden we de Vrienden een rondleiding langs Romeinse resten in de buurt van de stad Utrecht. Precies op de plek waar ooit de Romeinen vanuit een fort de *limes* (grens) bewaakten, staat nu een moderne interpretatie van het fort met wallen van zes meter hoog: *Castellum Hoge Woerd*. Op het Romeinse grondplan herrees de afgelopen jaren het *castellum* in de vorm van spectaculaire moderne architectuur zonder daarbij de archeologie te verstoren. Het herbergt een museum, theater, centrum voor milieu-educatie en restaurant. Tijdens de Najaarsactiviteit worden de Vrienden rondgeleid door dit oude Romeinse *castellum*, waarbij ook het Romeinse schip *De Meern I* zal worden toegelicht. Dit schip, een grote rijnaak, was 25 meter lang en 2,7 meter breed en is dankzij het waterrijke gebied waarin het werd gevonden, met kajuit en compleet inventaris bewaard gebleven. In 20 jaar tijd is *De Meern I* gevonden, gelicht, onderzocht, geconserveerd en overgebracht naar het museum binnen de muren van het *Castellum Hoge Woerd*. Sinds enkele maanden is ook de complete kajuit gerestaureerd en herplaatst op het schip. Dit maakt het, het best bewaarde Romeinse schip ten noorden van de Alpen.

Een mooie gelegenheid om deze bijzondere archeologische ontdekking van dichtbij te zien!

Het schip *De Meern I* uit circa 200 na Christus.

Daarboven: het moderne *Castellum de Hoge Woerd*.

AANMELDING

Vrienden die willen deelnemen aan de Najaarsactiviteit 2017, een bezoek aan het Castellum Hoge Woerd met rondleiding, dienen zich per e-mail aan te melden bij Joyce Landheer (joyce@landheer.nl).

Aansluitend nodigt het bestuur van de Stichting Vrienden KNIR volgens traditie de deelnemers uit voor een gezellige borrel in de buurt. Iedere deelnemer ontvangt een bevestiging per e-mail en nadere informatie over de plaats waar het programma aanvangt en de borrel plaats zal vinden. Het adres van Castellum de Hoge Woerd is: Hoge Woerdplein 1, 3454 PB De Meern. De locatie is per OV goed bereikbaar.